

LÖYDÖT ARVOPUNTARISSA

Arkeologisten esinelöytöjen valikoitumisesta museon kokoelmiin

Artikkelissa tarkastellaan arkeologisten löytöjen arvottamista ja sitä millaisen valintaprosessin tuloksena, millä kriteereillä ja kuinka systemaattisesti arkeologisissa kaivauksissa talteen otettuja löytöjä Suomessa valitaan museoiden kokoelmiin. Tapausesimerkinä tuodaan esille Lahden museossa vuonna 2014 toteutettu arkeologisten löytöjen arviointi sekä sen pohjaksi laaditut kriteerit, joiden mukaan kokoelmiin valittiin Lahden kylän kaivauksissa (2013) esille saadusta löytöaineistosta kattava ja monipuolinen otos.

Museoiden kokoelmista, arkeologisista aineistoista ja löydöistä

Kokoelmat muodostavat museoiden toiminnan perustan, ja systemaattinen kokoelmien hallinta on museoiden keskeinen tehtävä. Museoiden kokoelmat ovat syntyneet ja karttavat erilaisten valintojen ja päätösten tuloksena.¹ Jo yli 50 vuotta sitten Kansainvälinen museoneuvosto ICOM julkaisi kokoelmien kartuttamista koskevan säännösten (Ethics of Acquisition), jota on vuosien saatossa päivitetty ja täydennetty kunkin aikakauden näkemysten mukaisesti. Nykyiset ICOMin eettiset ohjeet sisältävät yleiset linjaukset museokokoelmien kartuttamiseen, hallintaan, säilyttämiseen, poistoihin ja käyttöön. ICOMin ohjeistuksen mukaan jokaisen museon pitäisi määrittää omien kokoelmien kartuttamista, hankintoja, ylläpitoa ja käyttöä koskevat toimenpiteet kirjallisesti laaditun kokoelmapoliittisen ohjelman muodossa. Siinä museon tulisi tarkastella myös sellaisen hallussaan olevan aineiston asemaa, jota ei sisällytetä varsinaisiin kokoelmiin ja jota ei luetteloida, konservoida tai aseteta näytteille. Käyttökokoelmiin voidaan sisällyttää muun muassa sellaisia esineitä, jotka on tarkoitettu käytettäväksi opetukseen, tai joita käsitellään tai tarkastellaan osana tieteellisiä, teknisiä tai kulttuurisia prosesseja.

Museoiden kokoelmapoliittiset linjaukset koskevat myös arkeologisissa kaivauksissa talteen otettuja esineitä, jotka voidaan joko sisällyttää museon varsinaisiin kokoelmiin tai käyttökokoelmiin tai jättää näiden kokoelmien ulkopuolelle.² Vuonna 2019 säädettyssä Suomen uudessa museolaissa kokoelmapoliittista ohjelmaa edellytetään kaikilta valtionosuuteen oikeutetuilta ammatillisilta museoilta.³ Yksityiskohtaisemmin asiaa linjattiin vuonna 2005 Suomen valtioneuvoston antamassa asetuksessa, jossa museoiden esitettiin laativan suunnitelmat siitä, kuinka tutkimus ja konservointi sekä kokoelmien esittäminen, tallennus, kartuttaminen ja säilyttäminen museoissa järjestetään.⁴

Museot ja niiden kokoelmista vastaavat henkilöt valitsevat kokoelmiinsa sisällytettävän aineiston. Kokoelmien kartuttamisen käytäntöjä ja aineiston valintaan vaikuttavia tekijöitä on monia, mutta yleensä tehtäviin valintoihin sisältyy aina aineistojen arvottamista eli niiden merkityksen arviointia. Kun aineistoja – olivatpa kysymyksessä sitten kuvat, esineet tai muu materiaali – valitaan museon kokoelmiin tai poistetaan kokoelmista, aineistoa tarkastellaan suhteessa museon (kokoelmapoliittisissa ohjelmissa) määrittämiin tallennuskriteereihin ja kokoelmatyön erityisiin vastuualueisiin sekä kokoelmissa jo oleviin aineistoihin.⁵ Valintaperusteiden on oltava kestäviä, ja valintaprosessin tulisi olla läpinäkyvä.⁶

Monien kansallismuseoiden ja historiallisten museoiden arkeologiset kokoelmat ovat muodostuneet pitkän ajan kuluessa eri tavoin. Arkeologiset löydöt ovat merkittävässä roolissa näiden museoiden näyttely- ja tutkimustyössä, ja kokoelmiin talletetut löydöt ovat myös arkeologisen tutkimuksen keskiössä. Uutta arkeologista aineistoa saadaan jatkuvasti esille arkeologisissa kenttätöissä ja löytämisen tuloksena. Lisäksi käsitys arkeologisesta aineistosta on vuosien saatossa muuttunut ja laajentunut, minkä seurauksena kaivausten aineisto on usein määrällisesti runsas ja sisältää muutakin kuin esineitä ja niiden sirpaleita. Arkeologisen aineiston kasvu on tiedon ja tutkimuksen kannalta positiivinen ja mielenkiintoisia mahdollisuuksia avaava asia, mutta kehitys on tuonut monille arkeologisista kokoelmista vastaaville tahoille uuden ongelman: Miten ratkaista yhtälö säilytystilojen rajallisuuden ja muiden resurssien sekä yhä kasvavan aineiston määrän osalta?

Arkeologisena aineistona voidaan pitää kaikkea sellaista materiaa, mikä on syntynyt ihmisen toiminnan tuloksena tai säilynyt toiminnan todisteena ja löydetty arkeologiseksi mielletystä kohteesta tai arkeologisen tutkimuksen tuloksena.⁷ Arkeologisissa kenttätöissä aineisto luokitellaan tavallisesti löytöihin, luihin (ihmisten ja eläinten luut), näytteisiin, rakenteisiin ja muihin ihmisen tuottamiin ilmiöihin. Aineistoon voidaan sisällyttää myös arkeolo-

gisen kenttätyön ja tutkimusten aikana tuotettu muu data. Näitä kaikkia on sisällytetty museoiden ja yliopistojen kokoelmiin niin ulkomailla kuin Suomessa. Valtaosa kokoelmiin valitusta aineistosta on kuitenkin niin kutsuttuja löytöjä.

Arkeologisella löydöllä tarkoitetaan tavallisimmin ihmisen valmistamaa esinettä tai sen osaa, johon katsotaan sisältyvän arkeologista merkitystä ja mielenkiintoa.⁸ Löytöihin sisältyy myös esineiden valmistuksessa syntynyt jäte, kaivauksissa löydetty ruoan jätteet ja nautintoaineet sekä muut aineet, joita ihmiset ovat valmistaneet ja käyttäneet. Löytöinä voidaan pitää myös arkeologisista kohteista löydettyjä kasvien ja hyönteisten jäännöksiä, jotka kertovat ihmisen toiminnasta, vaikkakin ne otetaan kaivauksilla talteen tavallisimmin näytteinä.

Löydön synonyymina käytetään usein artefakti-sanaa, jolla ymmärretään yleensä kannettavaa (tai kannettavan kokoista) objektiä, joka on syntynyt joko kokonaan tai osittain ihmisen aikaansaaman työstön, muovauksen ja valmistusprosessin tuloksena. Niin löydöksi kuin artefaktiksi voidaan mieltää yhtä lailla pieni lasihelmi kuin monumentaalinen veistos, ja molemmilla käsitteillä voidaan tarkoittaa myös ihmisen tekemiä rakennelmia tai vaikka kokonaista kaupunkia rakennuksineen. Muutkin ihmisen tekemät rakennelmat, kuten hylt ja haudat, sekä merkinnät, kuten kalliopiirroukset ja -maalaukset, ovat arkeologisia löytöjä. Arkeologisen löydön käsitettä voidaan soveltaa myös arkeologisen kohteen löytymiseen.⁹

Arkeologisia löytöjä yhdistää ja määrittää lähinnä kaksi asiaa: ne on saatu esille löytämisen ansiosta, ja ne mielletään arkeologiseksi todisteiksi ihmisen aikaansaamasta materiaalisesta kulttuurista, toiminnasta ja elämästä. Arkeologisia löytöjä voidaan löytää maasta tai sen pinnalta, rakennuksista, rautioista, mereen uponneista hyllyistä sekä meren ja muiden vesistöjen pohjasta ja pohjakerroksen sedimenteistä.¹⁰ Löytämisen ja löydön kontekstin mukaan löytö voidaan nimetä kaivauslöydöksi, hajalöydöksi, irtolöydöksi tai kätkölöydöksi,¹¹ mutta löydön luonteella ei välttämättä ole merkitystä löydön talteenotolle ja tallentamiselle museokokoelmiin, vaikka sillä voi olla tutkimukselle suurtakin merkitystä.

Tässä artikkelissa tarkastelemme arkeologisissa kenttätöissä esille saatuja löytöjä, joilla tarkoitamme ensisijaisesti ihmisen valmistamia esineitä ja niiden osia sekä valmistuksessa tarvittua materiaalia tai sen seurauksena syntyneitä jätettä, jotka kaivausten yhteydessä luetteloidaan yleensä löydöiksi. Eläinten ja ihmisten luut, rakennefragmentit ja rakenteet sekä erilaiset näytteet luetteloidaan kaivausten yhteydessä erikseen, vaikka ne mielletäänkin arkeologiseksi aineistoksi, joka voidaan ottaa talteen ja sisällyttää kokoelmiin.

Löytöjen talteenotosta

Arkeologinen löytöaineisto muodostuu valintaprosessin tuloksena. Arkeologisten löytöjen valinta kokoelmiin alkaa jo kenttätyövaiheessa, sillä kokoelman ulkopuolelle jäävät automaattisesti ne löydöt, joita kenttätöissä ei poimita talteen. Valinta voi tässä vaiheessa olla tarkoituksellinen, jolloin tiettyjen kerrostumien ja kontekstien aineistot päätetään (kategorisesti) jättää ottamatta talteen, tai tahaton, mikäli löytöjä ei havaita kaivu- ja seulontatyön aikana. Arkeologisissa kenttätöissä löytöjen talteenottoa on tavallisimmin määrittänyt löytöjen ja niiden kontekstien ikä siten, että kaivauksissa on otettu talteen vain tiettyä ajankohtaa tai aikakautta vanhemmat löydöt. Tuon rajapyykin määrittäminen on tehty eri aikoina eri tavalla, ja sen määrittämisessä on edelleenkin maa-, kaupunki- ja organisaatiokohtaisia eroja. Ajankohdan määrittämiseen vaikuttaa suuresti se, miten arkeologinen tutkimus määritetään, ja millaiseksi arkeologian rooli eri aikakausien tutkimuksessa ymmärretään.

Arkeologisen toiminnan alkaessa Suomessa 1870-luvulla arkeologisen tutkimuksen ja kiinnostuksen piiriin lukeutuivat yhtä lailla esihistorialliset, keskiaikaiset ja uuden ajan kohteet. 1900-luvun alkupuolella tutkimuksen piiriin ryhdyttiin rajaamaan yhä tiukemmin lähinnä esihistoriallisen ajan kohteita ja kerrostumia. Suunta kääntyi 1900-luvun puolivälissä sotaa seuranneen jälleerakennustyön aikaansaamien suurten arkeologisten kaupunkikaivausten myötä, ja eri puolilla Eurooppaa esille saadut aineistot nostivat etenkin keskiajan vahvasti uudelleen arkeologisen tutkimuksen piiriin.¹² Näin kävi myös Suomessa, ja kohta tutkimuksen piiriin otettiin myös uudelle ajalle ajoittuvia kerrostumia.¹³ Asennemuutoksesta kertoo myös se, että vuonna 1963 laaditussa ja parhaillaan uudistuksen alla olevassa Muinaismuistolaisissa (295/1963, 2 §) tutkittaville muinaisjäänöksille ei annettu ikärajaa, sillä sitä ei pidetty tuolloin tarpeellisena. Irtaimille muinaisesineille ja hyllyille ikäraja asetettiin niin, että yli sata vuotta sitten uponneiden hylkyjen ja valmistettujen esineiden katsottiin kuuluvan suojelun ja siten tarvittaessa tutkimuksen piiriin.¹⁴

1990-luvulta lähtien Suomessa – muuta maailmaa seuraten¹⁵ – on arkeologisen tutkimuksen piiriin ryhdytty liittämään yhä nuorempia kohteita.¹⁶ Museoviraston vuonna 2000 tekemän määrittelyn mukaan Muinaismuistolain katsottiin kaupunkikohteissa koskevan ensisijaisesti ennen 1700-lukua perustettuja kaupunkeja ja niiden isoonvihaan (1713–1721) mennessä muodostuneita kulttuurikerroksia. Tosin myös nuorempien 1700-luvun ja 1800-luvun alkupuolen kerrostumien tarkastelua ja dokumentointia kohdullisella tarkkuudella pidettiin joissakin tapauksissa perusteltuna kohteiden käyttöhistorian ymmärtämiseksi.¹⁷ Toisaalta elinkeinonharjoittamisen jäännösten, kuten vaikeasti ajoitettavien hiilimiilujen ja kullanhuhdontaan

liittyneiden rakennelmien tutkiminen katsottiin perustelluksi, mikäli niillä oli ikää yli 100 vuotta.¹⁸

2000-luvulla arkeologisia kenttätöitä ryhdyttiin tekemään 1900-luvulle ajoittuvissa teollisuus- ja sotahistoriallisissa kohteissa, ja tutkimusten piiriin otettiin nykyajankin kohteita, kuten Seinäjoen Provinssirockin festivaalialue ja sen 30-vuotinen historia.¹⁹ Harvoissa kaupunki- ja kyläkohteissa tutkimuksia oli kuitenkin kohdistettu 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun jäännöksiin ennen Lahden torikaivauksia 2013.

Arkeologisten kaivausten kohdistuminen myös nuorempiin kohteisiin ja kerrostumiin ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaivauksissa otettaisiin kaikkien tutkittavien kerrostumien löydöt talteen. Museoviraston laatimissa kenttätöiden laatuohjeissa (2020) löytöjen talteenotosta on annettu seuraava linjaus: ”Esihistoriallisia muinaisjäännöksiä kaivettaessa otetaan yleensä talteen kaikki arkeologiset löydöt. Historiallisen ajan kohteita kaivettaessa ja erityisesti kaupunkikaivauksilla sekä meriarkeologisilla kohteilla massalöydöt, kuten rautanulat, otetaan talteen toisinaan vain valikoiden. Löytöesineistön valikointi tapahtuu vasta jälkityövaiheessa, kun kaivetun kohteen tulkinnasta ja merkityksestä on jo saatu käsitys. Resentit eli hyvin nuoret, löytöpaikan historian kannalta merkityksettömät löydöt jätetään yleensä tallentamatta jo kenttätöivaiheen aikana. Myös sekoittuneiden pintakerrosten löydöt vaativat kriittistä arviointia.”²⁰

Vuonna 2013 Lahdessa toteutetuissa torikaivauksissa noudatettiin löytöjen talteenotossa pääsääntöisesti silloisia Museoviraston antamia suosituksia, jotka olivat samat kuin nykyään.²¹ Kaivausvaiheessa otettiin talteen kaikki löydöt seuraavia poikkeuksia lukuun ottamatta: Talteen ei otettu 1900-luvun aikana tehtyjen kaivantojen ja niiden täyttömäiden sisältämiä löytöjä, mikäli ne pystyttiin määrittelemään löytöpaikan historian kannalta merkityksettömäksi. Lisäksi jouduimme tinkimään kaakeleiden talteenotosta kenttätöiaikaisten säilytystilojen rajallisuuden vuoksi, ja kaakelilöydöistä otettiin talteen vain sellaiset palat, joiden perusteella voidaan mahdollisesti tunnistaa kaakeleiden valmistajat ja saada tietoa rakennuksissa olleiden kaakeliuunien malleista.²²

Muutoin löytöjen talteenotto oli systemaattista riippumatta kerrostuman iästä, ja kentällä talteen otettujen löytöjen ikäskaala ulottui keskiajalta 1950-luvun puoliväliin asti. Kerrostumien tutkiminen tässä aikaskaalassa oli mielestämme perusteltua, sillä tutkimusten tavoitteena oli saada lisätietoja ja todisteita kylän kehityksestä ja sen toimintojen ja materiaalsen kulttuurin muutoksesta sekä vuonna 1877 tuhoutuneen kylän tilalle rakennetun Lahden kauppalan ja kaupungin varhaisvaiheista.

Lahden torikaivausten jälkeen myös Turussa on sisällytetty 1700-luvun loppupuolen ja 1800-luvun alun kerrostumat arkeologisten tutkimusten pii-

riin. Turun museokeskuksessa tehdyn linjauksen mukaan Turun ruutukaa-va-alueella tehtävissä kaivauksissa arkeologisen tutkimuksen aloittamisen rajapyykkinä on Turun palo 1827. Tutkimuksen piiriin on tosin otettu erikoistapauksissa myös Turun palon jälkeen muodostuneita kohteita ja kerrostumia, kuten vuosina 1831–1832 perustettu kolerahautausmaa.²³ Aikarajaus koskee kerrostumien tutkimista, mutta Turun museokeskus ei ole määrittänyt tarkkoja kriteereitä tai ohjeita arkeologisten kaivauslöytöjen tallentamisesta. Valinnat tehdään aiempien käytäntöjen ja tapojen mukaisesti, jotka löydöstä tai löytöryhmästä riippuen perustuvat niiden ajoitukseen, löytöyhteyteen, valmistusmateriaaliin tai esinetyyppiin.²⁴

Jo ennen Turun Museokeskuksen tekemää aikarajalinjausta Aboa Vetus & Ars Nova -museon rakentamiseen liittyvissä kaivauksissa tutkittiin vuonna 1994 arkeologisesti myös 1700-luvulle ja 1800-luvun alkupuolelle ajoittuvia rakenteita ja kerrostumia, ja niiden yhteydestä löydetyt esinelöydöt otettiin talteen.²⁵ Vuodesta 2016 lähtien Aboa Vetus & Ars Novan suorittamissa kaivauksissa on tutkittu myös Turun paloa nuorempia kerrostumia,²⁶ ja 2020 laaditussa kokoelmapoliittisessa ohjelmassa ilmoitetaan, että museon arkeologinen tutkimus kohdistuu myös 1800- ja 1900-luvuille ajoittuviin rakennus- ja kulttuurikerroksiin.²⁷

Kenttätöiden aikana tehtävä kerrostumien ja niiden sisältämien aineistojen arvotus on pitkälti myös kaivauskohtaista, sillä jokainen kohde on erilainen ja sieltä saatavaa aineistoa tarkastellaan ensisijaisesti suhteessa kyseiseen kaivauskohteeseen ja siitä olevaan tietoon. Myös kaivaustutkimukselle saatu tutkimuslupa ja tutkimiseen velvoittavat lausunnot sekä kaivausten resursointi voivat ohjata löytöjen talteen ottamiseen liittyviä valintoja. Talteen ottamiseen vaikuttavat myös kenttätöitä suorittavien tahojen ja arkeologien näkemykset aineistojen merkityksestä sekä sen käsittelyyn ja säilyttämiseen vaadittavista resursseista.

Suomessa arkeologisia kenttätöitä tekevät nykyisin monet tahot: Metsähallitus, Museovirasto ja museot, yksityiset arkeologyritykset, yliopistot, tieteelliset tutkimusryhmät ja itsenäiset tutkijat.²⁸ Valtaosa kaivauksista tehdään erilaisiin maankäyttö- ja rakennushankkeisiin liittyvinä Muinaismuistolain mukaisina toimeksianto- ja pelastuskaivauksina.²⁹ Näissä tapauksissa kaivauksen suorittava taho valitaan usein tarjouskilpailulla, jossa valinta kohdistuu tavallisimmin kustannuksiltaan edullisimpaan tarjoukseen. Tämä on herättänyt jossakin määrin huolta kaivausaineiston käsittelyyn budjetoitavien kustannusten tinkimisestä etenkin historiallisen ajan kaivausaineistojen osalta. Osittain myös tähän huoleen vastaten Museovirasto on yhteistyössä alan muiden toimijoiden kanssa pyrkinyt yhdenmukaistamaan kenttätutkimusten käytäntöjä ja helpottamaan laadun arviointia laatimalla arkeologisten kenttä-

töiden laatuohjeet, joita kaikkien toimijoiden odotetaan noudattavan.³⁰ Suosituksen mukaan monet toimijat ottavatkin kenttätöissä pääsääntöisesti talteen kaikki löydöt ainakin 1800-lukua vanhemmista kerrostumista, ja valinta kokoelmiin sisällytettävistä löydöistä tehdään vasta jälkityövaiheessa.³¹

Löytöjen valitsemisesta kokoelmiin

Arkeologisia löytöjä on talletettu Kansallismuseon ja Museoviraston kokoelmiin sekä kaivauksia suorittaneiden paikallismuseoiden ja yliopistojen omiin kokoelmiin.³² Nykyisin löydöt sijoitetaan pääsääntöisesti Museoviraston kokoelmiin. Niihin ei kuitenkaan sisällytetä Turun ruutukaava-alueella tehtyjen kaupunkikaivausten aineistoja. Näiltä kaivauksilta säilytettäväksi valitut löydöt luetteloidaan ja tallennetaan edelleenkin Turun museokeskuksen kokoelmiin. Turussa sijaitsevan yksityisen museon Aboa Vetus & Ars Novan omalla alueellaan suorittamien kaivausten löydöt talletetaan kuitenkin museon omiin kokoelmiin.³³

Museoviraston kokoelmapoliittisessa ohjelmassa (2015) arkeologisten kokoelmien mainitaan karttuvan pääasiassa eri toimijoiden kaivaus- ja inventointitoiminnan tuloksena, jolloin nämä toimijat vastaavat kokoelmiin otettavien löytöjen valinnasta joko tutkimuksen aikana tai viimeistään jälkityövaiheessa.³⁴ Myös muita arkeologisia kokoelmia hallinnoivien museoiden kokoelmapoliittisten ohjelmien tarkastelun sekä niiden arkeologisista kokoelmista vastaavien henkilöiden antamien tiedonantojen perusteella arkeologisten löytöjen sisällyttäminen museoiden kokoelmiin poikkeaa niistä käytännöistä, joita muutoin sovelletaan museokokoelmien kartuttamiseen. Arkeologisia kokoelmia ylläpitävät museot ja kokoelmista vastaavat henkilöt eivät osallistu valintoja koskevaan päätöksentekoon, mikäli he eivät ole osallistuneet itse kaivausten suorittamiseen, vaan arkeologisten kaivauslöytöjen valinnoista museoiden kokoelmiin päättävät ensisijaisesti ne organisaatiot ja arkeologit, jotka kyseiset kaivaukset ovat suorittaneet. Tämän mukaan vastuu arkeologisten kokoelmien kartuttamisesta ja koostumuksesta on kenttätöitä suorittavilla arkeologeilla eikä kokoelmia ylläpitävillä museoilla.³⁵

Museoviraston kokoelmapoliittisen ohjelman mukaan ”kokoelmiin otetaan yleensä kaikki esihistorialliset löydöt, sillä ko. aikakaudelta ei ole muita kuin arkeologisia tietolähteitä.” Historiallisen ajan löytöjen osalta mainitaan suoritettavan enemmän karsintaa.³⁶ Tämän mukaan ratkaisevana valinta- ja arvottamisperusteena on se, ajoittuvatko löydöt esihistoriallisen vai historiallisen ajan puolelle. Esihistorialliseksi ajoitettuja löytöjä ei tosin tarvitse arvottaa, sillä ne sisällytetään automaattisesti museoiden kokoelmiin. Mu-

seoviraston ja Turun Museokeskuksen kokoelmapoliittisissa ohjelmissa ei ole määritetty kriteereitä kokoelmiin valittaville historiallisen ajan arkeologisille löydöille.³⁷ Suurimmilla historiallisen ajan arkeologisia kenttätöitä tekeville toimijoilla, kuten Museoviraston arkeologisilla kenttäpalveluilla ja Muuritutkimus Oy:llä, ei ole käytössä tarkempia kirjattuja ohjeita esineistön talteenotosta ja poistoista, vaan löytöjen arvottamisessa ja valinnassa noudatetaan käytännön työssä kollegoilta omaksuttuja ja alalla yleisesti vallitsevia toimintatapoja.³⁸

Vuonna 2020 laaditussa Aboa Vetus & Ars Novan kokoelmapoliittisessa ohjelmassa todetaan, että kokoelmiin tallennetaan järjestelmällisesti myös 1600- ja 1700-luvun niin sanottua massalöytöaineistoa ja 1800–1900-luvun arkeologista kulttuuriperintöä.³⁹ Käytännössä Aboa Vetus & Ars Novan kokoelmiin tallennetaan valtaosa kaivauksissa esille saaduista löydöistä, ja kokoelman ulkopuolelle jätetään lähinnä sekoittuneiden löytökontekstien rautaesineitä.⁴⁰ Maalöytöjen lisäksi museon kokoelmiin on sisällytetty myös alueella säilyneet muinaismuistolain suojelemat kiinteät muinaisjäännökset, jotka on saatu esille alueen arkeologisissa kaivauksissa.⁴¹

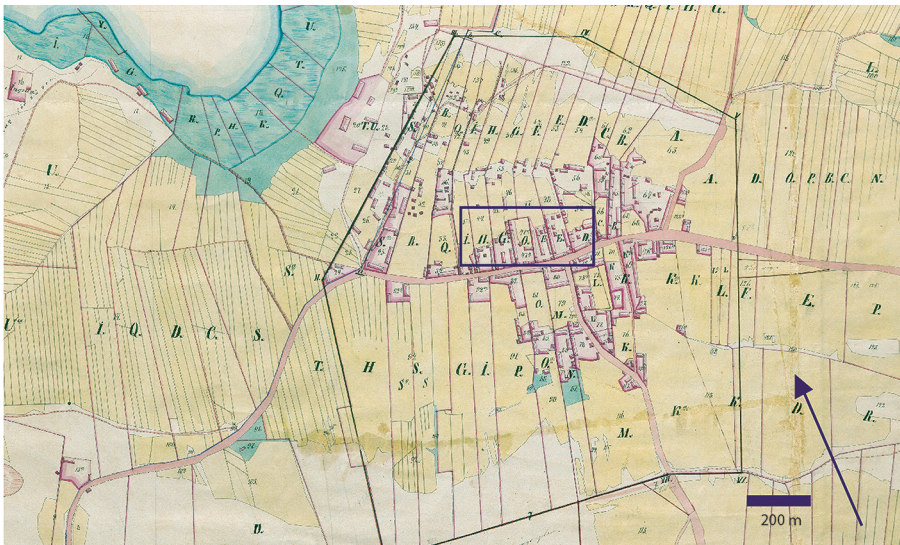
Yleensä historiallisen ajan kaivausaineistosta jätetään kokoelmien ulkopuolelle moderneiden kaivantojen sekä 1700-luvulle tai 1800-luvulle ja sitä nuoremmiksi ajoittuvien sekoittuneiden kerrostumien löytöaineisto.⁴² Koska karsintojen tekeminen on työlästä ja aikaa vievää, valitaan kaivauslöydöistä arkeologisiin kokoelmiin yleensä mieluummin enemmän kuin vähemmän. Etenkin suurissa kaivausprojekteissa karsinnan paine nousee, kun löytö- ja työmäärä, säilytystilojen tarve sekä konservointikustannukset suurenevat. Tämä konkretisoituu käytännössä siten, että pienempien ja vähälöytöisempien kaivausten aineistot säilytetään vähäisemmällä karsinnalla, kun taas runsaslöytöisten kaivausten kohdalla tehdään karsintaa huomattavasti matalammalla kynnyksellä ja tiukemmalla seulalla.

Löytöjen säilyttämiseen ja ylläpitoon liittyvän resursoinnin arviointi voi vaikuttaa myös siihen, ettei kokoelmiin valita hankalasti säilytettäviä ja konservointikustannuksia vaativia löytöjä. Poistopäätösten⁴³ tekeminen mielletään myös sitä perustellummaksi, mitä tutkitummasta ja tunnetummasta kohteesta on kysymys. Arkeologisen löytöaineiston nuorentuessa ja määrän kasvaessa sen arkeologisen tutkimuspotentiaalinen merkitys saatetaan nähdä vähäisempänä. Toisaalta aineiston määrän kasvu ja runsaus voi olla monella tavoin tutkimuksellisesti merkittävää, ja nuoremmatkin aineistot voivat kertoa sellaisesta elämästä ja tapahtumista, joista ei ole jäänyt kirjallisia todisteita. Arkeologiset todisteet voivat myös antaa lisätietoa tapahtumista, joista kirjallisia lähteitä on olemassa. Tällaisista tapahtumista saatiin todisteita myös Lahden torilla vuonna 2013 tehdyissä kaivauksissa.

Lahden kaivauksista

Kaupunkina Lahti on nuori, ja sen historia alkaa vasta 1900-luvun alussa. Nykyisen kaupungin keskustan alueella sijaitsi kuitenkin sitä aiemmin iso kylä rakennuksineen ja toimintoineen. Lahden kylä tunnetaan kirjallista lähteistä, ja sen historiasta oli saatu arkeologisia todisteita jo vuosina 1997–1998 Lahden torilla tehdyissä kaivauksissa. Tuolloin saatiin selville, että alueella oli asuttu jo ennen kuin Lahden kylä mainitaan kirjallisissa lähteissä ensimmäistä kertaa vuonna 1445.⁴⁴ Uuden ajan alussa Lahti oli Suur-Hollolan pitäjän suurimpia kyliä, jossa oli yli 20 taloa ja noin 100 asukasta. 1700-luvun lopussa Lahden väkiluku kasvoi nopeasti, ja vuonna 1800 Lahden kylässä oli jo 420 asukasta. Kylän merkittävin kasvu ajoittui 1860–1870-luvuille, jolloin Lahdesta tuli maakaupan vapautumisen, rautatien rakentamisen ja liikenneyhteyksien kehittymisen ansiosta maakunnan keskus ja nopeasti kasvava asutuskeskus. Vuonna 1875 kylän väkiluvuksi arvioitiin noin 600 henkilöä, joihin lukeutui muun muassa viisi kauppiasta ja 22 käsityöläismestaria. Kylän kukoistus päättyi vuoden 1877 tulipaloon, joka tuhosi kylän suurelta osin ja katalysoi Lahden muuttumisen ensin kauppalaksi ja sittemmin nykyiseksi Lahden kaupungiksi.⁴⁵

Kirjalliset lähteet painottuvat kylän viimeisiin vuosikymmeneihin, ja arkeologisten tutkimusten ja aineistojen avulla toivottiin saatavan lisätietoja kylän

Kuva 1. Lahden torikaivausalue (mukana vuosien 1997–1999 ja 2013 tutkimukset) merkittynä Lahden kylän karttaan. Kartta on ote G. A. Jernströmin laatimasta ja A. F. Borgenströmin täydentämästä laajemmasta kartasta vuodelta 1876. Kartta: Kansallisarkiston digitaaliarkisto, muokkaukset Liisa Seppänen.

vaiheista ja kyläläisten elämästä eri vuosisatoina. Torin alueelta ei ollut ole-massa arkeologisia havaintoja Lahden kylän palon (1877) aikaisista tai sitä vanhemmista kerrostumista ennen 1990-luvun lopulla suoritettuja kaivauksia. Kaivausten tarkoituksena olikin tuolloin paljastaa tulipalossa tuhoutuneiden rakennusten jäännöksiä ja selvittää kylän vanhempaa historiaa sekä alueella mahdollisesti säilyneen kulttuurikerroksen paksuus. Vuosien 1997–1998 kai-vauksissa torista tutkittiin reilut 2 600 m². Kulttuurikerroksen säilyneisyyden ja paksuuden todettiin vaihtelevan huomattavasti, ja rakenteiden jäännöksiä ja säilyneitä kulttuurikerroksia saatiin esille vain noin 1 000 m² alalta. Lahden kylän palon aikaiset (1877) ja sitä nuoremmat kerrokset sekä täyttökerroksik-si tulkitut kerrostumat poistettiin koneellisesti, eikä niiden sisältämiä löytöjä otettu talteen. Löydöt otettiin talteen systemaattisesti vain häiriintymättömis-tä ja rakenteisiin liittyvistä maakerroksista. Kaikkiaan talteen otettiin yli 400 löytöä, jotka sijoitettiin Museoviraston kokoelmiin.⁴⁶

Vuonna 2013 tutkitun torialueen pinta-ala oli noin 12 500 m², ja kaivaus-ten kohteena ollut alue ulottui usean jo 1600-luvulta lähtien tunnetun kanta-tilan maille. Tutkimusalueelta paljastui rakennusten ja muiden rakenteiden jäännöksiä, kaivoja ja teitä, piha-alueita ja peltoa. (Kuva 1.) Kellareiden ja kai-vojen kohdalla kulttuurikerrokset ulottuivat parhaimmillaan jopa 9 metrin syvyyteen asti, mutta muutoin arkeologisesti tutkittavan kerrostuman pak-suus vaihteli noin metrillä vain muutamaan senttiin. Ohuimmat kulttuuri-kerrokset sijaitsivat kaivausalueen keskiosassa, josta oli kuorittu pois kulttuuri-kerroksia todennäköisesti silloin kun torin pintaa tasoitettiin ja pohjustettiin ennen sen kiveämistä vuonna 1951.⁴⁷ Vuosina 1997 ja 1998 kaivetut alueet si-joittuivat juuri tälle ohuemman kulttuurikerroksen vyöhykkeelle, mikä antoi harhaanjohtavan käsityksen kulttuurikerrosten säilyneisyydestä sekä löytöai-neiston määrästä ja laadusta koko torialueella ja vaikutti ratkaisevasti vuoden 2013 kenttä- ja jälkitöiden suunnitteluun ja arkeologisen aineiston vaatiman resursoinnin arviointiin.

Merkittävin ero 1990-luvun ja vuoden 2013 kaivausten välillä oli alueen koon ja kulttuurikerrosten säilyneisyyden lisäksi arkeologisen tutkimuksen kohdistumisen ja löytöjen talteenoton periaatteessa. Vuonna 2013 arkeolo-ginen tutkimus kohdistettiin myös palon aikaisiin ja jälkeisiin kerroksiin, ja kaivauksissa otettiin talteen myös palon aikaisten ja sitä nuorempienkin ker-rostumiin löydöt aina 1900-luvun alkupuolelle asti, mikäli löytöjen katsot-tiin antavan uutta tietoa Lahden kylän viimeisistä ja kaupungin varhaisista vaiheista, toiminnoista, asukkaista ja materiaalisesta kulttuurista. Kaivausten toteuttamisessa oli myös muita eroja, mutta ne eivät vaikuttaneet ratkaisevasti löytöaineistojen määrään.⁴⁸

Vuoden 2013 torikaivausten löytöjen luokittelu

Vuonna 2013 suoritettujen Lahden kaivausten aineisto oli tarkoitus sijoittaa Museoviraston arkeologisiin kokoelmiin. Löytöaineiston runsas määrä, suhteellisen nuori ajoitus ja koostumus sekä sen mahdollinen tutkimuksellinen ja museaalinen käyttö herättivät kuitenkin keskustelua löytöjen säilyttämisestä ja sijoituspaikasta jo kenttätyövaiheessa. Jälkityövaiheessa Museovirasto teki sille laaditun, löytöjä koskevan selonteon perusteella päätöksen, jonka mukaan Lahden museo sai omistusoikeuden torikaivauksilta kenttätyökaudella 2013 löydettyihin esineisiin ja muuhun aineistoon.⁴⁹

Lahden museon kokoelmiin kuului entuudestaan pieni, yli sata esinettä sisältävä arkeologinen kokoelma. Se käsitti etupäässä Viipurin historiallisesta museosta evakuoituja esihistoriallisen ja historiallisen ajan irtolöytöjä, jotka oli kerätty eri puolilta entistä Viipurin lääniä.⁵⁰ Museokokoelmien tulee kuitenkin edustaa omaa aluettaan, minkä vuoksi Lahden museot on halunnut ottaa kokoelmiinsa myös historiallisen ajan löytöjä sen toimialueella tehdyistä arkeologisista kaivauksista. Koska museokokoelmiin ei ole mahdollista liittää kaikkia historiallisen ajan kaivauslöytöjä, kokoelmiin on valittava ne löydöt, jotka parhaiten palvelevat museon toimintaa ja tutkimuksia.⁵¹

Lahden torikaivausten osalta Lahden museon kokoelmapäällikkö Sari Kainulainen ja tutkimuspäällikkö Hannu Takala antoivat vastuun kokoelmiin talletettavien löytöjen valinnasta Lahden torikaivausprojektin tutkijoille. Kaivausten vastuullinen johtaja Liisa Seppänen ja löydöistä vastannut tutkija Maija Helamaa laativat linjaukset säilytys- ja poistokriteereille, ja niistä keskusteltiin Kainulaisen ja Takalan sekä muiden kaivauksiin osallistuneiden tutkijoiden kanssa. Valinnoista vastasivat käytännössä kaivauksilla työskennelleet arkeologit eli kenttätyöjohtajat, löydöistä vastannut tutkija sekä kaivausten vastuullinen johtaja laadittuja kriteereitä parhaaksi katsomallaan tavalla noudattaen.

Kenttätyövaiheessa löytöjen määrän arveltiin olevan useita satoja tuhansia. Yksittäisten löytöjen ja sirpaleiden lukumäärästä ei ole tarkkaa selvyyttä jälkitöissä tehdyn luetteloinnin jälkeenkään. Kaikkein laajimmista kokonaisuuksista ei ollut mielekästä rajallisen jälkityöajan raameissa laskea yksittäisiä sirpaleita tai esineiden katkelmia, vaan ne ryhmiteltiin yhteen, mikäli kysymyksessä oli samasta kontekstista löytyneet ja samaan kokonaisuuteen, kuten samaan tai saman tyyppiseen esineeseen kuuluneet palat. Myös muut niin kutsutut massalöydöt, kuten rautanaulat, ikkunalaasi ja kuonan palat, sekä jätteenä tulkittu aineisto, kuten nahan leikkuujäte, kankaan palat sekä puun ja metallin työstössä syntynyt jäte, ryhmiteltiin ja luetteloiitiin suurempina kokonaisuuksina. Tästä syystä löytöluetteloon yhden löytönumeron alle merkityt

Kuva 2. Limonadipullo (LHME2014001:1164) otettiin talteen esimerkkinä runsaasti pullolasia sisältäneen jätetuopan aineistosta. Pullon perusteella Lahden kylässä on nautittu Hartwallin limonadeja jo 1800-luvun lopulla. Kuva: Toni Kesti, Lahden museot, kuvakoelmat.

kappalemäärät eivät ole verrannollisia keskenään, eikä luetteloinnin perusteella saada tietoja yksittäisten löytöjen määrästä.

Ryhmittely on perusteltua työekonomian lisäksi myös tutkimuksellisista syistä: Massalöytöjen sekä sattumanvaraisesti rikkoutuneiden esineiden, kuten lasin ja keramiikan, yksittäisten sirpaleiden määrän tarkastelu on oleellista lähinnä silloin, kun tarkastellaan aineiston fragmentaarisuutta ja säilyneisyyttä, mutta muutoin materiaalsen kulttuurin tarkastelun näkökulmasta on tärkeämpää kiinnittää huomiota esinetyyppeihin ja niiden variaatioon sekä löytökokonaisuuksiin. Ryhmittelyn tuloksena löydöt luettelointitavasta riippumatta tarkastella myös painon perusteella etenkin keramiikan, lasin ja metallin osalta. Ilman luuaineistoa Lahden torikaivausten löytöaineisto painoi yhteensä noin 1 400 kg, mikä kertoo, että kysymyksessä oli massiivinen kokonaisuus. Vanhimmat ajoitetut löydöt olivat 1500-luvulta, mutta valtaosa löydöistä, noin 90 %, ajoittui kylän viimeisimpiin vaiheisiin 1860–1870-luvuille. Nuorimmat talteen otetut löydöt ajoittuvat kaupunkivaiheeseen 1920–1930-luvuille.⁵²

Löydöt luokiteltiin kahteen pääkategoriaan: Lahden museon kokoelmiin sisällytettäviin ja niiden ulkopuolelle jätettäviin eli poistettaviin löytöihin. Säilytettäviksi arvoitetut löydöt jaettiin edelleen kahteen alakategoriaan: museokokoelmiin varmuudella sisällytettäviin löytöihin sekä löytöihin, jotka voidaan tarvittaessa siirtää aineiston tarkastelun edetessä museon käyttökoelmaan tai kokonaan poistettaviin, mikäli kokoelmiin löytyy työn edetessä niitä edustavampi ja parempi vastine. Museokokoelman ulkopuolelle kategorisoidut niin kutsutut poistettavat löydöt jaettiin kolmeen ryhmään: museon käyttökoelmiin sisällytettäviin löytöihin, mahdollisesti tuotteistettaviin tai muuhun käyttöön – kuten opetustarkoituksiin – soveltuviin löytöihin sekä hävitettäviin löytöihin.

Löytöjä tarkasteltiin luokitteluvaiheessa monesta eri näkökulmasta. Ensisijainen tarkastelukriteeri oli löydön konteksti eli löytöyhteyden (arkeologisesti määritetyn yksikön⁵³) lähdearvo ja merkitys, jolloin pohdittiin sitä, millainen tutkimus- ja informaatioarvo kyseisellä kontekstilla on rajatun kohteen, kuten rakennuksen, tien tai piha-alueen, ja toisaalta laajemmin koko Lahden kylän historian tutkimuksessa. Tällöin säilyttämistä ja poistoa koskevassa päätöksenteossa tarkasteltiin kyseisen yksikön luonnetta, muodostumista, tulkintaa ja ajoitusta sekä sen suhdetta muihin yksiköihin ja rakenteisiin.

Rakenteisiin ja erityisesti niiden rakentamiseen ja käyttöaikaan liitettävien yksiköiden löydöt pyrittiin pääsääntöisesti säilyttämään. Jos saman kokonaisuuden, esimerkiksi rakennuksen tai piha-alueen eri yksiköiden löytömateriali oli hyvin samankaltaista, annettiin kaikkein edustavimmille yksiköille niin kutsuttu päätätetusstatus, ja näiden yksiköiden kaikki löydöt pyrittiin tallentamaan esimerkkinä kokonaisuudesta. Tällöin muista samaan kokonaisuuteen kuuluneista yksiköistä poistettiin samanlaiset tai samankaltaiset löydöt, ja niistä otettiin talteen lähinnä sellaiset löydöt, joita päätätetusstatuksen saaneissa kontekstissa ei ollut. Toisaalta päätätetusstatuksen saaneesta yksiköstä saatettiin tässä vaiheessa poistaa sellaisia löytöjä, joista oli saatavilla edustavampi versio – kuten suurempi kokonaisuus tai paremmin säilynyt esimerkki vastaavasta löydöstä – jossakin saman kokonaisuuden toisessa yksikössä. Jos useammasta samaan kokonaisuuteen kuuluneesta yksiköstä löydettiin samaan astiaan tai esineeseen kuuluvia paloja, kaikki palat säilytettiin paremman kokonaiskuvan saamiseksi kyseisestä löydöstä tai löytöryhmästä. Kontekstin arvottamisen yhteydessä tarkasteltiin myös yksikön sisältämää löytömäärää. Jos yksikkö arvoitiin tärkeäksi ja se sisälsi vain muutamia löy-

Kuva 3. Arvokkaan filigraanilasiastian palat (ovat harvinaisia löytöjä historiallisen ajan kylän aineistoissa ja kertovat Lahden kylän pöytätaivoista ja kulttuurista sen viimeisinä vuosikymmeninä) LHME2014001:636. Kuva: Kuva: Piritta Häkälä, Lahden museot, kuvakokoelmat

töjä, jotka veivät vähän säilytystilaa, sen sisältämät löydöt talletettiin kokonaisuudessaan. Toisaalta vähemmän merkityksellisiksi tulkittujen yksiköiden kaikki löydöt voitiin luokitella poistettaviksi määrästä riippumatta.

Kontekstin jälkeen seuraavaksi tärkeimmäksi kriteeriksi asetettiin löytöjen informaatioarvo ja arkeologinen ja historiallinen edustavuus. Tällöin kunkin löydön ja löytöryhmän kohdalla pohdittiin sitä, millainen tutkimus- ja informaatioarvo kyseisellä löydöllä on Lahden kylän ja sen historian tutkimisessa tai laajemmin aikakauden materiaalsen kulttuurin tutkimuksessa maaseudun kyläyhteisöissä. (Kuva 2.) Tarkastelussa otettiin tällöin huomioon löydön ikä ja ajoituspotentiaali sekä siihen käytetty materiaali ja tekotapa. Lisäksi arvioitiin löydön harvinaisuutta, tyypillisyyttä ja edustavuutta, jolloin pohdittiin löydön ja löytökokonaisuuden merkitystä ja edustavuutta sekä löytöjen suhdetta kontekstiinsä ja sen sisältämään muuhun aineistoon. (Kuva 3.) Tällöin tarkasteltiin myös löydön suhdetta koko Lahden kylän kaivausaineistoon sekä muuhun, tutkimushetkellä tiedossamme olleeseen suomalaisen historiallisen ajan arkeologiseen materiaaliin ja museoissa oleviin kokoelmiin. (Kuva 4.)

Itse löytöä arvioitaessa pyrittiin varmistamaan, että poistettavien löytöjen kaltaisia löytöjä voidaan tallentaa kokoelmiin jostakin toisesta kontekstista, mikäli löydöt muutoin täyttivät säilytykselle asetetut kriteerit. Näin kaikista poistetuista löydöistä tallennettiin kokoelmiin materiaalin, muodon ja funktion suhteen samanlainen tai samankaltainen löytö tai sellaisen sisältänyt kokonaisuus. Kokoelmiin tallennettiin myös erilaisia keramiikka- ja lasiastioiden sekä metalliesineiden paloja esimerkiksi tarkempia materiaalitutkimuksia varten.

Aineiston luokittelussa poistettaviin ja säilytettäviin otettiin huomioon myös Lahden museon kokoelmapoliittiset linjaukset⁵⁴, jolloin esimerkiksi

Kuva 4. Kaivauslöytöjen tunnistamisessa hyödynnettiin Lahden museon kokoelmia, joista löytyi ehyt vastine muun muassa näille kahvikupin paloille (LHME2014001:592, Kuva: Päivi Repo, Lahden museo, kuvakokoelmat.

vuoden 1918 tapahtumiin liittyvät löydöt otettiin talteen, mikäli niiden poistoa puoltavat kriteerit eivät olleet painavammassa roolissa. Huomioon pyrittiin ottamaan myös museon näyttelyihin ja muuhun toimintaan liittyvät suunnitelmat. (Kuva 5.)

Yhtenä luokittelun kriteerinä oli löytöjen konservointiin ja säilyttämiseen liittyvä resursointi. Löytöjen luokittelu ja talteenotto- ja poistopäätökset tehtiin kuitenkin ensisijaisesti arkeologiseen tutkimukseen ja museotoimintaan liittyvin kriteerein, eivätkä konservointi- tai säilytyskustannukset muodostuneet koskaan ainoaksi poistokriteeriksi tässä vaiheessa. Resursointikysymys oli kuitenkin ratkaisevassa roolissa etenkin metallilöytöjen säilytystä ja poistoa koskevissa päätöksissä, jolloin konservointia vaativat löydöt saatettiin luokitella poistettaviksi, vaikka yksikön muut löydöt päätettiin säilyttää.

Löydön talteenottoon saattoi vaikuttaa vain yksi kriteeri, joka tavallisimmin oli kontekstin eli löytöyhteyden lähdearvo. Sitä vastoin löytöjen luokitteluun poistettaviksi tarvittiin vähintään kaksi kriteeriä. Yleisimmät poistopäätöksen kriteerit olivat kontekstin vähäinen merkitys sekä itse löytöön liittyvät tekijät, kuten löydön vähäinen tutkimuksellinen merkitys tai heikko kunto, joka ei puoltanut sen konservointia ja pitkäaikaista säilyttämistä.

Löytöjen luokittelussa poistettaviin ja säilytettäviin pyrittiin ottamaan huomioon mahdollisimman monta tekijää, sillä tiedostimme, että tehtävät päätökset voivat olla peruuttamattomia. Jokaiselle löydölle ja löytökokonaisuudelle tehtiin käytännössä sama puntarointi ja arvottaminen. Löytöjen poisto- ja säilytyspäätösten perustelut kirjattiin löytöjen luetteloinnin yhteydessä tietokantaan, ja tiedot ovat löydettävissä kaivausaineistoa varten laaditussa Access-tietokannassa, jonka ylläpidosta ja säilyttämisestä vastaa Lahden museo. Poistettavat löydöt luetteloiitiin tietokantaan vastaavalla tavalla kuin

Kuva 5. Peltokerroksesta löytynyt kukkopilli (LHME2014001:4) oli hauska löytö, jolla on etenkin museaalista käyttöarvoa. Kuva: Piritta Häkälä, Lahden museot, kuvakoeimat.

Kuva 6. Kaivauksilta löytyneet korut, kuten tämä medaljonki (LHME2014001:1665), päätyivät museon kokoelmiin. Kuva: Eetu-Pekka Heiskanen, Lahden museot, kuvakokoelmat.

kokoelmiin valitut löydöt erotuksena ainoastaan se, että kokoelmien ulkopuolelle jätetyille löydöille ei annettu kokoelmanumeroa eli vaan ne ovat tunnistettavissa ainoastaan niin kutsutun työnumeron perusteella. Lisäksi poistettavat löydöt valokuvattiin jälkityövaiheessa.⁵⁵

Kokoelmiin valituista ja poistettaviksi päätyneistä löydöistä

Yksittäiset, hyväkuntoiset ja edustavat löydöt valittiin kokoelmiin etenkin niiden museaalisen arvon ja erityisyyden perusteella. (Kuva 6.) Lisäksi kokoelmiin talletettiin ainakin yksi kutakin poistettua löytöä tai löytökokonaisuutta vastaava löytö tai löytökokonaisuus, jonka perusteella voidaan tarkastella poistettujen löytöjen ajoitusta, materiaalia, valmistusta sekä muita ominaisuuksia ja käyttötarkoitusta.

Niin kutsutun massalöytöaineiston (kuten keramiikka- ja lasiastioiden) poisto- ja talteenottopäätökset olivat ongelmallisia, sillä suurten homogeenisten löytöaineistojen tarkempi tarkastelu ei ollut mahdollista jälkitöihin varustassa ajassa. Tästä syystä joistakin kokonaisuuksista saatettiin säilytettäväksi valita vain diagnostiset reuna- ja pohjapalat sekä sellaiset palat, joissa oli havaittavissa koristelua tai muita tunnisteita. (Kuva 7.) Myös massalöytöjen tutkimuksellisesti merkittävistä ja mielenkiintoisista yksiköistä säilytettiin esimerkinomaisesti joitakin löytökokonaisuuksia. Rautanaulat, ikkunalasit (kirkas tasolasi) ja jätteenksi luokitellut löydöt, kuten kuona, sorvasuojäte ja muu

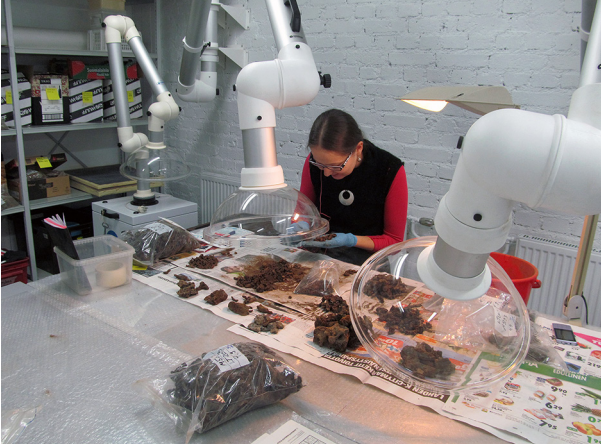

Kuva 7. Rakennusten yhteydestä löytyi runsaasti löytöaineistoa, joista kokoelmiin otettiin usein selkeät kokonaisuudet ja diagnostiset palat. Kuvassa *mycena*-aiheisilla siirtokuvilla koristellun kahvilautasen paloja (LHME2014001:143), jotka löytyivät palossa tuhoutuneen Juhakkalan pää-rakennuksen jäännöksistä. Kuva: Toni Kesti, Lahden museot, kuvakokoelmat.

verstasjäte, päätyivät lähes poikkeuksetta poistettaviksi. (Kuva 8.) Tasolasia otettiin talteen, mikäli löytöyhteys oli merkityksellinen tai jos lasin arveltiin olevan peräisin astiasta. Näitä löytöjä koskevien poistopäätösten perusteluina oli vähäisen tutkimusarvon lisäksi säilytykseen ja konservointiin liittyvät kustannukset.

Löydöt kaikista modernin toiminnan sekoittamista sekä selvästi vuoden 1877 palon jälkeen muodostuneista yksiköistä kategorisoitiin pääsääntöisesti poistoluokkaan. Poikkeuksen muodostivat sellaiset sekoittuneiden yksiköiden löydöt, joiden katsottiin olevan tutkimuksellisesti mielenkiintoisia, ja jotka ovat ainoita löytötyypin edustajia koko kaivausaineistossa. Lisäksi palon aikaisista ja palon jälkeisistä löydöistä otettiin säilytettäväksi otoksia eri tonteilta, pihoilta ja rakennuksista löytyneestä aineistosta, sillä sen katsottiin kertovan kylän materiaalisesta kulttuurista ja elämästä palon aikana sekä sen jälkeisestä tilanteesta. Lisäksi kaivausalueelta valittiin tiettyjä alueita tai toiminnallisia kokonaisuuksia, joiden kaikki löydöt talletettiin iästä, määrästä ja kunnosta huolimatta. Kokoelmiin valittiin myös 1900-luvun alun löytöjä, joilla katsottiin olevan tutkimuksellista, alueellista ja museaalista merkitystä.

Löytö- ja työnumeroiden perusteella Lahden museon kokoelmiin talletettiin noin 30 % koko löytöaineistosta. Mikäli säilytettävien ja poistettujen löytöjen suhdetta tarkastellaan löytöjen painon perusteella, museon kokoelmiin valittiin vain 14 % koko aineistosta. Määrällisesti tarkasteltuna kokoelmiin valitut löydöt olivat enimmäkseen lasia, keramiikkaa ja metallia. Kun kokoelmiin valittuja löytöjä tarkastellaan suhteessa kyseisen löytöryhmän kokonais-

Kuva 8. Metalliaineisto päätyi valtaosin poistettavaksi. Yhdessä yksikössä saattoi olla jopa yli 500 naulaa. Kuvassa Maija Helamaa lajittelee kaivauksissa löydettyä metalliaineistoa. Kuva: Päivi Repo, Lahden museot, kuvakokoelmat.

määrään, kokoelmiin päätyneiden lasin ja keramiikan osuudet ovat yli 40 %, mutta metallien suhteellinen osuus on vain vajaa 15 %. (Taulukko 1.) Konservointia vaativat löydöt olivat pääasiassa metallia tai orgaanista materiaalia. Ne muodostivat noin kolmasosan kaikista löydöistä, mutta talletetuista löydöistä konservointia vaativien löytöjen osuus on vain noin 14 %, mikä kertoo osaltaan siitä, että konservoinnin kustannukset vaikuttivat jossakin määrin aineistoa koskeviin säilytys- ja poistopäätöksiin.

Jätteen arvo ja arvottamisen arvaamattomuus

Vaikka Lahden aineiston luokittelussa pyrittiin asettamaan etusijalle tutkimukselliset näkökulmat, tutkimuksellisen potentiaalın arviointia jouduttiin tekemään realiteettien takia pikemminkin kriittisesti kuin ideaalisesti. Aineiston tutkimuksellista merkitystä on usein myös vaikea arvioida ilman alustavia tutkimuksia ja aineistoon perehtyneen asiantuntijan näkemystä. Lahden aineiston osalta tämä kävi ilmi jälkityövaiheen jälkeen tehdyissä tekstiilien tutkimuksissa. Valtaosa (72 %) tekstiileistä löytyi kylän palon jälkeen rakennetun Marolankadun pohjustuskerroksesta, josta kankaanpalojen lisäksi löytyi runsaasti verstaajätteeksi tulkittua puu- ja metallijätettä.

Kaivausprojektissa työskennellyt Päivi Repo pystyi aiemman vaatealan koulutuksensa ansiosta tunnistamaan räteiltä ja rievuilta näyttävistä kankaanpaloista vaatteiden osia sekä vaatteista leikattuja paloja, joita yhdistelemällä ja analysoimalla hän kykeni päättelemään, millaisista vaatteista palat olivat peräisin. Vaikka näiden tekstiilien tutkimuksellinen potentiaali ymmärrettiin jo jälkityövaiheessa, konservointi- ja säilytyskustannusten sekä aineiston kunnon, kontekstin ja statuksen perusteella tekstiiliaineisto luokiteltiin

poistettavaksi. Koska aineistolla nähtiin olevan tutkimuksellista merkitystä, se sisällytettiin tässä vaiheessa museon käyttökokoelmaan, mikä mahdollisti niiden tutkimuksen ja käytön siksi ajaksi, jolloin niiden säilyttäminen oli perusteltua.

Repo tutki poistettaviksi luokitellut tekstiilit arkeologian pro gradu -opin näytteenään, joka valmistui vuonna 2015.⁵⁶ Tehdyissä tutkimuksissa selvisi, että kankaanpalat olivat pääasiassa peräisin miesten vaatteista, jotka kertovat miesten pukeutumisesta Lahden kylässä 1850–1870-luvuilla sekä etenkin kylän kehityksen myötä tapahtuneesta pukeutumiskulttuurin muutoksesta 1870-luvulla. Lisäksi kankaanpalojen avulla voitiin tehdä päätelmiä vaatteisiin käytetyistä kankaista, niiden valmistuksesta ja laadusta, vaatteiden valmistustekniikoista ja valmistajista sekä vaatteiden korjauksista ja materiaalien myöhemmästä hyötykäytöstä. (Kuva 9.)

Tekstiilijätteen sisältämä informaatioarvo osoittautui monella tasolla merkittäväksi. Vaikka tämän aikakauden vaatteista ja pukeutumisesta saadaan tietoja valokuvista ja dokumenteista – kuten perunkirjoista – ja vaatteista on esimerkkejä myös museoiden kokoelmissa, arkeologinen aineisto antoi sellaista informaatiota, mitä kirjallinen tai kuvallinen aineisto ei paljasta. Kävi myös

Löydön kategoria	Työnumeroitujen löytöjen määrä	Säilytettyjen löytöjen määrä	Säilytettyjen löytöjen osuus ko. löytökategoriasta
Lasi	2089	871	41,70%
Metalli	1983	293	14,80%
Keramiikka	1637	712	43,50%
Kuidut ja karva	436	2	0,50%
Tupakkapiiput ja niiden osat	221	132	59,70%
Kivi	141	61	43,30%
Puu ja tuohi	130	2	1,50%
Nahka	79	0	0%
Kuona	60	0	0%
Palanut savi	20	8	40,00%
Luu ja sarvi	20	13	65,00%
Kumi	8	0	0%
Meripihka	1	1	100,00%
Muu materiaali (esim. korkki, paperi, muovi)	72	11	15,30%
Useammasta materiaalista valmistetut löydöt	55	3	5,50%
Yhteensä	6952	2108	30,80%

Taulukko 1. Taulukossa on ilmoitettu kaivauslöytöjen ja kokoelmiin talletettujen löytöjen määrät materiaaleittain työnumeroiden perusteella. Taulukko perustuu jälkityövaiheessa vuonna 2014 tehtyihin päätöksiin. Taulukko: Liisa Seppänen

Kuva 9. Tämä kankaanpala (KU4101:1119) osoittautui paksusta kalanruotokuvioidusta villakankaasta valmistetun virkapuvun takin hi-hansuukäänteeksi. Kuva: Tiina Rekola, Lahden museot, kuvakokoelmat.

ilmi, että museoiden kokoelmiin aiemmin valittujen ja arkeologisten tekstiileiden välillä oli eroja. Kaivauksissa löytyneet tekstiileiden palat täydentävät siten aikaisten pukeutumiskulttuurista saatavaa kuvaa ja kertovat osaltaan myös niistä valinnoista, joiden tuloksena jäännökset ovat säilyneet meidän päiviimme asti.⁵⁷

Revon tekemien tutkimusten jälkeen Lahden museo teki päätöksen, että osa käyttökokoelmiin siirretyistä ja täten poistettaviksi luokitelluista tekstiileistä ja asusteista sisällytetään Lahden museon kulttuurihistoriallisiin kokoelmiin ilman konservointia. Otokseen valittiin kaikkiaan 33 löytöä, joille laadittavassa elinkaarisuunnitelmassa hyväksytään, että konservoimaton aineisto säilyy vain rajallisen ajan, minkä jälkeen ne poistetaan kokoelmista.⁵⁸

Lahden torikaivauksista löydetyistä tekstiileistä tehty tutkimus osoitti, miten paljon tietoa olisi menetetty, mikäli nämä löydöt olisi poistettu tutkimatta. Vaikka poistettaviksi luokitellut löydöt luetteloidaan ja kuvataan ennen poistoa, niistä tehty dokumentaatio ei mahdollista löytöjen yksityiskohtaista tutkimista enää sen jälkeen, kun löytöjä ei ole olemassa. Tekstiileiden lisäksi tutkimusta olisi voitu tehdä poistettaviksi luokitelluista löydöistä myös muiden esine- ja materiaaliryhmien osalta, mikäli tähän olisi ollut käytettävissä tutkijoita ja aineiston säilyttäminen edes määrääkäsesti olisi ollut mahdollista.

Arkeologisten aineistojen arvottamisen merkitys, tarpeellisuus ja tasa-arvoisuus

Arkeologiset löydöt päätyvät museoiden kokoelmiin valintaprosessin tuloksena kuten muutkin museoiden aineistot sillä erolla, että arkeologisten löytöjen valinnoista vastaavat kenttätöitä tehneet arkeologit eivätkä kokoelmista

vastaavat henkilöt. Museoviraston tekemän linjauksen mukaan valinnat koskevat vain historiallisen ajan kaivauslöytöjä, joiden luokittelu kokoelmiin sisällytettäviin ja niiden ulkopuolelle jätettäviin – eli arkeologian näkökulmasta katsottuna poistettaviin – löytöihin tapahtuu kaivaus- ja toimijakohtaisesti eri tavoin. Yleensä valinta perustuu löytöjen arvon ja merkityksen arvioimiseen kaivauksen kohteena olleen alueen tutkimuksessa, ja löytöjen arvottamista tehdään niiden iän, laadun, merkityksen ja löytöyhteyden perusteella.

Arkeologisten löytöjen – aivan kuten museoesineidenkin ja arkeologisten kohteiden – merkitys ja arvo määräytyy monen tekijän summasta, joista ikä on vain yksi tekijä. Tästä syystä arkeologisenkin aineiston osalta tulisi pyrkiä pois aikakausien mukaisesta aineistojen arvottamisesta ja tarkastella materiaallisen kulttuurin ja todisteiden merkitystä kohteen, alueen ja eri aikakausien tutkimuksessa myös muista näkökulmista. Jokaisella alueella ja kohteella on oma historiansa, jonka tutkimiseen ja ymmärtämiseen arkeologia voi antaa merkittävän kontribuution – myös uudempien aikojen osalta aina nykyaikaan asti.

Vuoden 2013 Lahden torikaivauksissa talteen otetun massiivisen löytöaineiston arvottamisen pohjaksi linjattiin löytöjen poisto- ja säilytyskriteerit kattavasti, ja kokoelmiin tehtävien löytöjen valinta tehtiin näiden kriteereiden perusteella. Lahden torikaivausaineiston poistettaviksi luokiteltujen löytöjen määrä (noin 70 % kaikista löytöistä ja kokonaisuuksista) on huomattava, kun asia suhteutetaan löytöjen vaatimaan resursointiin kenttä- ja jälkityövaiheen aikana. Tehty arvottaminen asetti tutkijat kuitenkin pohtimaan löytöjä tarkemmin kokonaisuutena ja arvioimaan niiden tutkimuksellista ja museaalista merkitystä. Tämän takia kokoelmiin valittu löytöaineisto on todennäköisesti monipuolisempaa ja edustaa kattavammin koko Lahden kylän historiaa kuin se aineisto, johon olisi päädytty ilman näin mittavaa arvotusprosessia. Ilman tehtyä arvottamisprosessia kokoelmiin olisi luultavasti valittu myös määrällisesti enemmän löytöjä, ja ne olisivat olleet laadullisesti samankaltaisempia ja yhdenmukaisempia. Vaikka prosessi oli työekonomisesti vaativa, tämänkaltaisen prosessin toteuttamista voidaan pitää museokokoelmien kartuttamisen näkökulmasta perusteltuna.

Arkeologisten museokokoelmien kartuttaminen perustuu tätä nykyä kaivauskohtaisiin päätöksiin, joita raamittavat pitkälti kyseiseen kaivaukseen ja sen jälkitöihin varatut resurssit sekä löytöjen valinnoista vastaavien arkeologien omaksumat toimintatavat ja yksilöllinen harkinta. Vaikka löytöjen luokittelu sekä säilyttämistä ja poistoja koskevat kriteerit ja päätökset pyrittäisiinkin tekemään monia näkökulmia huomioon ottaen – kuten Lahden torikaivausprojektissa tehtiin – talteenotto- ja poistopäätökset pohjautuivat tekijöidensä subjektiivisiin näkemyksiin, tietoon ja ymmärrykseen. Ne edustavat myös

aikakauden ja tutkimusyhteisön vallitsevia käsityksiä arkeologisten löytöjen tutkimuksesta, merkityksellisyydestä, edustavuudesta ja käytöstä.

Tällä hetkellä valintoihin ja päätöksentekoon vaikuttavat myös suuresti käytännön realiteetit ja resurssit, kuten konservoinnin kustannukset sekä säilytysolosuhteet ja -tilat. Valinnoissa ei välttämättä voida myöskään ottaa huomioon kokoelmassa jo olevaa tai siitä puuttuvaa aineistoa, sillä valintapäätöksen tekijöistä harva työskentelee arkeologisista kokoelmista vastaavissa museoissa tai vastaa niiden arkeologisista kokoelmista. Kokonaisvaltaisen käsityksen saaminen kokoelmassa olevista löydöistä – tietyn tutkimuskohteen osalta – voi olla käytettävissä olevien resurssien raameissa muutoinkin mahdotonta. Arkeologisia kokoelmia ei toisaalta kannata tarkastella vain yhtenäisenä esineiden kokoelmana, sillä kuhunkin arkeologiseen kohteeseen ja sen löytöaineistoon voi sisältyä omia erityiskysymyksiä, vaikka löydöille löytyisikin vastineita kokoelman muista aineistoista tai muiden museoiden kokoelmista.

Arkeologisissa kenttätyöprojekteissa tehdyt poistopäätökset ovat usein peruuttamattomia, sillä kokoelmien ulkopuolelle jätetty arkeologinen aineisto päättyy useimmiten konkreettisesti poistettavaksi kaivaushankkeen päätyttyä. Tällöin aineiston tutkiminen myöhemmin on rajallisempaa ja voi perustua ainoastaan poistetuista löydöistä tehtyyn dokumentaatioon. Tästä syystä löytöjen luokittelu poistettaviin ja kokoelmiin tallennettaviin edellyttää harkintaa ja monien näkökulmien huomioon ottamista, ja siihen olisi syytä varata jälkityövaiheessa riittävästi aikaa.

Historiallisen ajan kaivausten suunnitteluvaiheessa on hyvä ottaa huomioon, että poistettavien löytöjen dokumentointi vie usein enemmän aikaa kuin pelkkä löytöjen luettelointi. Etenkin suurilla historiallisen ajan kaupunkikaivauksilla, joista saadaan usein esille runsaasti löytöaineistoa, löytöjen tallentaminen – eli kokoelmiin sisällyttäminen – on huomattavasti helpompaa, nopeampaa ja täten valintoja tekeväle taholle edullisempaa kuin tallettamatta jättäminen ja löytöjä koskeva arvottaminen. Nykyinen tilanne arkeologisten kaivausten kilpailuttamisessa ei välttämättä suosi etenkään nuorempien kerrostumien sisältämän löytöaineiston osalta riittävää löytöjen käsittelyn ja konservoinnin resursointia.

Vallitsevassa heterogeenisessä ja resursoinnille vahvasti alisteisessa toimintakulttuurissa yhtäläisten taltiointikriteereiden laatiminen arkeologisille aineistoille on hankalaa eikä välttämättä edes aiheellista, koska tutkittavat kohteet ja niiden aineistot ovat keskenään hyvin erilaisia. Tutkijat myös itse arvottavat kohteita ja aineistoja eri tavoin monesta eri syystä. Koska aineistoista on rajallisten säilytysresurssien ja muiden käytännön realiteettien takia kuitenkin tehtävä valintoja, olisi joidenkin standardien luominen aiheellista.

Tällöin kannattaisi pohtia ainakin sitä, miksi toisia aineistoja ja löytöjä säilytetään ja toisia ei, ja millä perusteilla valinnat tehdään, missä määrin löytöjen luokitteluun ja arvottamiseen halutaan / tulisi panostaa, millaisia kriteereitä aineistojen arvottamiseen tulisi käyttää ja millaisiin seikkoihin museokokoelmien arkeologisten löytöjen kartuttamisen pitäisi perustua. Tässä yhteydessä tulisi pohtia myös erilaisten aineistojen arvottamista suhteessa toisiinsa niin arkeologisen toiminnan ja tutkimuksen kuin museokokoelmien kartuttamisen, edustavuuden, kattavuuden ja merkityksen näkökulmasta.

Löytöjen tallentamista ja säilyttämistä koskevien päätösten pitäisi pohjautua niiden tiedollisen, tutkimuksellisen ja museaalisen potentiaaliin ja merkityksen arvioimiseen. Tehtävien valintojen pitäisi olla perusteltuja, kestäviä, läpinäkyviä ja pikemminkin tulevaisuuteen suuntaavia kuin traditioihin pohjautuvia.

Kun arkeologisen kenttätutkimuksen piiriin sisällytetään tätä nykyä uuden ajan, modernin ja nykyajankin kohteita, tarvittaisiin alalla myös tähän aineistoon kohdistuvaa tutkimusta, jotta aineistojen tutkimuksellisesta merkityksestä saataisiin konkreettisia näyttöjä. Tällöin myös niitä koskeville talletus- ja poistokriteereille saataisiin perustellumpia ja selkeämpiä suuntaviivoja. Voidaan toki myös kysyä, että mikäli tietty kohde ja sen kerrostumat – aikakaudesta riippumatta – on määritetty arkeologisin kaivauksin tutkittavaksi, niin mikä tekee sen aineistosta siinä määrin itse kohdetta ja kerrostumaa vähempiarvoista, ettei esille saatavaa aineistoa tutkita ja / tai talleteta muiden tutkittavaksi. Aineistojen ja niihin kohdistuvien tutkimusten merkitystä on kuitenkin toisinaan vaikea arvioida ennen tutkimusten tekemistä, kuten Lahden torikaivauksissa löydetty tekstiilijäte konkreettisesti osoitti. Sama pätee muutoinkin arkeologisen löytöaineiston käyttöön ja hyödyntämiseen erilaisissa käyttötarkoituksissa, kuten näyttelyissä, opetuksessa, visualisoinnissa, taiteessa ja tuotteistamisessa.

Talteenotto-, säilytys- ja poistopäätöksiä tehtäessä ja aineistoa arvotettaessa on syytä tiedostaa, että päätösten tekeminen vaikuttaa sekä tutkimukseen että museoiden toimintaan niitä ohjaten ja rajaten. Tämä pätee niin arkeologisiin esinelöytöihin kuin muihin aineistoihin, kuten näytteisiin sekä eläinten ja ihmisten luihin, joita yleensä ei sisällytetä museoiden kokoelmiin, mikäli ne ovat peräisin historiallisen ajan kohteista ja kerrostumista. Löytöjen arvottamisen lisäksi keskustelua tulisikin käydä löytöjen lisäksi myös muun arkeologisen aineiston osalta.

Asiasanat: arkeologia, Lahden museo, löytö, luokittelu, museokokoelmat, tutkimus

SAMMANDRAG

Fynd i vågskålen. Erfarenheter och tankar kring utvärderingen och bevaringen av arkeologiska fynd

Utgrävning av lämningar från historisk tid uppdragar ofta ett rikligt fyndmaterial som inte går att spara i sin helhet av praktiska skäl och inte ens på forskningsmässiga grunder. Klassificeringen av fynden som antingen sparas eller kasseras sker främst i utgrävningens efterarbetsfas och baseras på en värdering av fynden och en bedömning av deras betydelse för forskningen genom en viss frågeställning, fyndplatsen eller tidsåldern. Även om besluten att bevara eller kassera baseras på beslutsfattarnas subjektiva åsikter, så begränsas de av organisationernas insamlingspolicier och riktlinjer samt praktiska realiteter, framför allt resurstillgången för bevarande.

I artikeln betraktas värderingen av arkeologiska fynd samt urvalsprocessen, vilka kriterier och hur systematiskt arkeologiska utgrävningars fynd från historisk tid utväljs till museernas samlingar i Finland. Som exempel behandlas den värdering av arkeologiska fynd som gjordes i Lahtis museum år 2014, samt kriterierna, enligt vilka det ur fyndmaterialet från utgrävningarna av Lahtis by (Lahtis torgutgrävningar 2013) valdes ett omfattande och mångsidigt urval. Artikeln redovisar de kriterier och perspektiv som påverkade besluten att bevara eller kassera fynd. I värderingen av materialet i efterarbetsfasen hamnade majoriteten av fynden i kategorin kasserade och på basis av fyndnumret var det bara cirka 30 procent av fynden som hamnade i museets samlingar.

Vid klassificeringen av fynd i sparade och kasserade försökte man primärt ta hänsyn till fyndens och fyndkontextens arkeologiska och forskningsmässiga värde. Studier av textilier som klassificerats som kasserade har dock visat att även avfall som hittas i sekundära kontexter kan ha en mångsidig betydelse för forskningen. Denna betydelse är svår att bedöma utan en närmare undersökning och en specialexpertis i materialet. I denna artikel vill vi väcka en diskussion om kriterier och praxis för värdering och bevarande av arkeologiskt fyndmaterial och forskningen kring detta ämne.

ABSTRACT

Weighing the value. Experiences and thoughts on the evaluation and preservation of archaeological finds.

Excavations of historical times often reveal an abundance of finds that cannot be saved in its entirety neither for practical reasons, nor even on research grounds. The classification of the finds that are either saved or discarded takes place mainly in the post-excavation phase and is based on an evaluation of the finds and an assessment of their significance for the research. Although decisions to preserve or discard the finds are based on the decision-makers' subjective views, they are also limited by the organizations' collection policies

and guidelines as well as practical realities such as availability of resources and challenges related to the preservation and maintenance of the material.

In this article, the authors explore how archaeological finds are valued in Finland and on what grounds they are selected for museum collections. As a case study, the article presents the criteria and perspectives that were applied when making decisions on the preservation of finds from excavations in Lahti in 2013. After the evaluation, majority of the finds was discarded and only about 30 percent of finds (according to find numbers) was selected for museum's collections. Based on the find number, only about 30 per cent of the finds ended up in the museum's collections.

Evaluation of the finds was primarily based on the archaeological and scientific value of the artefacts and the context of the finds. However, studies of textiles classified as discarded have demonstrated that waste even from secondary contexts also contains significant research potential. This significance is difficult to assess without a closer examination and a special expertise in the material. In this article, we want to raise discussion on the evaluation and preservation of archaeological finds and research on this topic.

Viitteet

- 1 Esim. Macdonald 2006.
- 2 ICOM 2017; ICOM Finland 2005.
- 3 Finlex.fi. Museolaki 2019.
- 4 Finlex.fi. Valtioneuvoston asetus museoista 2005.
- 5 Macdonald 2006; Suomen museoiden vastuualueista ks. esim. TAKO, Jako museoittain - TAKO verkosto.
- 6 Merkitysanalyysistä ks. Häyhä et al. 2015, 10–13.
- 7 Kipfer 2007, 114.
- 8 Tieteen termipankki; Arkeologia:löytö – Tieteen termipankki.
- 9 Gamble 2004, 55–56; Orser 1996, 107–108.
- 10 Kipfer 2007, 114.
- 11 Immonen 2007, 16–17.
- 12 Taavitsainen 1999, 6.
- 13 Esim. Turussa 1952–1953 ja 1964 tehdyissä kaivauksissa otettiin talteen myös 1500–1700-lukujen löytöjä. Ks. Gardberg1966; Valonen 1958; Seppänen & työryhmä 2017–2018.
- 14 Niukkanen 2009, 13.
- 15 Esim. Gonzalez-Ruibal 2019; Malina & Vašíček 1990; Mayne 2008.
- 16 Niukkanen 2009.
- 17 Niukkanen 2004, 39; 2009, 23.
- 18 Niukkanen 2009, 42, 48.
- 19 Esim. Kunnas et al. 2011; Lagerstedt 2012.

- 20 Museovirasto 2020.
- 21 Museovirasto 2013.
- 22 Seppänen & työryhmä 2021.
- 23 Esim. Martiskainen & Saloranta 2014. Kohteessa on tehty tutkimuksia myös aiemmin ja vuosina 2016–2021, ks. https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000019535
- 24 Ratilainen 2018–2019.
- 25 Aalto 2021; Aboa Vetus & Ars Nova -museo 2005.
- 26 Lehtonen & Krappala 2016; Aalto & Mattila 2019.
- 27 Matti Koivurinnan säätiö 2020, 13.
- 28 Museovirasto 2020, 11.
- 29 Esimerkiksi 2016 yli 70 % Museoviraston myöntämistä tutkimusluvista koski maankäyttö- ja rakennushankkeiden yhteydessä tehtäviä arkeologisia kaivauksia. Seppälä 2017.
- 30 Ensimmäinen laatuohjeisto tuli voimaan vuonna 2013. Museovirasto 2013 ja 2020, 5.
- 31 Aalto 2021; Helamaa 2021; Pellinen 2021; Saloranta; Väisänen 2021.
- 32 Ks. myös Immonen 2007, 7–13 (osa julkaisussa esitetyistä tiedoista ovat sittemmin muuttuneet).
- 33 Turun kaupunki 2021, 9; Matti Koivurinta Säätiö 2020.
- 34 Museovirasto 2015.
- 35 Esim. Ratilainen 2018–2019; Turun kaupunki 2021, 22–25; Vuoristo 2021. Koska Aboa Vetus & Ars Nova museo suorittaa itse museon alueella tehtävät kaivaukset, se myös vastaa arkeologisiin kokoelmiin sisällytettävien löytöjen valinnoista ja niitä koskevista poistoista. Matti Koivurinta Säätiö 2020, 24.
- 36 Museovirasto 2015; 2020.
- 37 Museovirasto 2015; Turun kaupunki 2021.
- 38 Niukkanen 2021; Väisänen 2021.
- 39 Matti Koivurinnan säätiö 2020, 13.
- 40 Aalto 2021.
- 41 Lehto-Vahtera 2011.
- 42 Tallennettävien löytöjen valitsemisessa on toimijakohtaisia eroja. Aalto 2021; Helamaa 2021; Niukkanen 2021; Pellinen 2021; Saloranta 2021; Väisänen 2021.
- 43 Arkeologisessa kaivausprojektissa museokokoelmien ulkopuolelle jätetyt arkeologiset löydöt identifoidaan yleensä poistetuiksi löydöiksi, mutta museoiden ja arkeologienkaan näkökulmasta katsottuna ne eivät ole kokoelmista poistettuja löytöjä, koska niitä ei ole koskaan sisällytettykään museon kokoelmiin.
- 44 Poutiainen & Uotila 1999.
- 45 Halila 1958, 30–175; Hassinen 1999; Heinonen 1999, 87.
- 46 Poutiainen & Uotila (toim.) 1998; Poutiainen, Anttila & Wahl 1999, 114–121.
- 47 Lahden torikaivausten 2013 osalta annetut tiedot perustuvat kaivauksissa tehtyyn dokumentaatioon sekä tätä artikkelia laadittaessa tekeillä olevaan ja toistaiseksi julkaisemattomaan kaivausraporttiin (Seppänen & työryhmä 2021).
- 48 Verrattaessa eri kaivauksissa talteen otettujen löytöaineistojen määrää ja koostumusta on otettu huomioon myös kaivauksissa vallinneet kaivuolosuhteet, käytettävissä olleet työvoimaresurssit sekä käytetyt kaivu- ja seulontamenetelmät.

- 49 Museovirasto 2014.
- 50 Ks. Takala 2010, 88, 103–104; Takala 2012.
- 51 Lahden museoiden kokoelmaohjelma 2021. Kokoelmien edustavuudesta ks. Heiskanen 1995, 34 ja Salminen 2011, 76.
- 52 Seppänen & työryhmä 2021.
- 53 Yksikkökaivausmenetelmässä yksikkö määritetään ihmisen toiminnan tuloksena muodostuneeksi tapahtumaksi tai kontekstiksi. Tällöin arkeologisesti kaivettavan yksikön määrittelyssä on tehty jo tulkinta siitä, miten ja millaisen toiminnan tuloksena yksikkö on syntynyt ja muodostunut. Yksiköiden määrittely on hyvin tulkinanvaraista ja tutkijakohtaista, mutta löytöjen ja toimintojen keskinäisten suhteiden ymmärtämisen kannalta menetelmän edut aiemmin käytettyyn tekniseen tasokaivausmenetelmään verrattuna ovat kiistattomat. Yksikkökaivausmenetelmään siirryttiin Suomessa asteittain 1990-luvulta lähtien. 1990-luvun Lahden kaivauksissa käytettiin vielä tasokaivausmenetelmää. Poutiainen, Anttila & Wahl 1999, 116–121. Aihepiiristä esim. Seppänen 2012, 31–52 ja siinä mainitut lähteet.
- 54 Lahden historiallinen museo 2014.
- 55 Valokuvia säilytetään Lahden museossa, ja poistettuja löytöjä koskevat luettelointitiedot on sisällytetty myös kaivausraporttiin.
- 56 Repo 2015.
- 57 Repo 2015; 2016.
- 58 Kainulainen 2016.

Lähteet ja kirjallisuus

Alkuperäisaineistot

Aboa Vetus & Ars Nova -museo 2005. *Esinelöydöt ja niiden talteenottooperusteet*. Aboa Vetus & Ars Nova -museo.

Kainulainen, Sari 2016. *Uuden hankintaerän luominen. Lahden torikaivausten 2013 määrärajan säilytettävät tekstiilit*. Hankintaerä LHMLHME2016007:1–33. Kokoelmayksikkö, Lahden museot. Päätös 04.03.2016.

Lahden historiallinen museo 2014. *Kokoelmaohjelma*.

Museovirasto 2014. *Museoviraston päätös 25.4. 2014. Lahden torikaivausten löytöjen luovuttaminen ja tallentaminen sekä muutos tutkimuslupapyyntöön*. MV 111/05.04.02.2013.

Arkistot

Lahden museot, Kulttuurihistorialliset kokoelmat.

Lahden museot, Lahden torikaivausaineisto, Access-tietokanta ja dokumentaatio.

Käsikirjoitukset, opinnäytetyöt, muut painamattomat tekstilähteet

Matti Koivurinta Säätö 2020. *Aboa Vetus & Ars Novan kokoelmapolitiikka 2020*. Aboa Vetus & Ars Nova museo.

Museovirasto 2013. *Suomen arkeologisten kenttätöiden laatuohjeet 2013*.

Poutiainen, Hannu & Uotila, Merja (toim.) 1998. *Arkeologiset pelastuskaivaukset Lahden kauputorilla 1997 & 1998*. Raportti. Lahden kaupunginmuseo.

Repo, Päivi 2015. *Miestenpukuja kadun pohjusteena. Lahden torikaivausten 2013 tekstiilaineiston elinkaari valmistuksesta maantäyttömateriaaliksi*. Pro gradu. Arkeologia, Turun yliopisto.

Seppänen & työryhmä 2017–2018. *Nk. Julinin tontin arkeologisen aineiston inventointi*. Tietokanta. Tekijän hallussa.

Seppänen, Liisa & työryhmä 2021. *Lahden torikaivaukset 2013*. Raportin käsikirjoitus. Lahden kaupunginmuseo, Lahti.

Tiedonannot

Aalto, Ilari 2021. Kirjalliset tiedonannot arkeologisten löytöjen talteenotosta ja kokoelmiin valitsemisesta Aboa Vetus & Ars Novan osalta. 22. ja 27.10.2021.

Helamaa, Maija 2021. Kirjalliset tiedonannot arkeologisten löytöjen talteenotosta ja kokoelmiin valitsemisesta Muuritutkimus Oy:n osalta. 1.10. – 21.10.2021.

Niukkanen, Marianna 2021. Kirjallinen tiedonanto kaivauksista, arkeologisten löytöjen talteenotosta ja kokoelmiin valitsemisesta Museoviraston osalta. 14.10.2021.

Pellinen, Hanna-Maria 2021. Kirjallinen tiedonanto kaivauksista, arkeologisten löytöjen talteenotosta ja kokoelmiin valitsemisesta Sigillum Oy:n osalta. 2.11.2021.

Saloranta, Elina 2021. Kirjallinen tiedonanto kaivauksista, arkeologisten löytöjen talteenotosta ja kokoelmiin valitsemisesta Arkebuusi osuuskunnan osalta. 2.11.2021.

Seppälä, Sirkka-Liisa 2017. *Esitelmä: Ajankohtaista arkeologiasta*. Vuoden 2016 arkeologisten kenttätöiden esittelypäivät 5.4.2017. Museovirasto.

Vuoristo, Katja 2021. Kirjallinen tiedonanto historiallisen ajan arkeologisten löytöjen valitsemisesta Museoviraston kokoelmiin. 14.10.2021.

Väisänen, Tuija 2021. Kirjallinen tiedonanto kaivauksista, arkeologisten löytöjen talteenotosta ja kokoelmiin valitsemisesta Museoviraston osalta. 14.10.2021.

Verkkolähteet

Aalto, Ilari & Mattila, Elina 2019. *Turku II / 1/3. Rettigin tontti / Aboa Vetus & Ars Nova -museon alue. Rettigin tontin pihamaan arkeologinen kaivaus 2018. Kaivauskertomus*. Aboa Vetus & Ars Nova -museo, Turku. Aboa Vetus & Ars Nova kaivauskertomus 2018.pdf (aboavetusarsnova.fi) Luettu 27.10.2021.

Finlex.fi. 314 / 2019. Museolaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190314>. Luettu 21.10.2021.

Finlex.fi. 1192 / 2005. Valtioneuvoston asetus museoista. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20051192>. Luettu 21.10.2021.

<https://www.lahdenmuseot.fi/kokoelmat/kokoelmaohjelma>. Luettu 1.6.2020.

<https://tieteentermipankki.fi>. Luettu 18.10.2021.

Icom 2017. Code of Ethics for Museums. <https://icom-code-en-web.pdf>. Luettu 11.10.2021.

Icom Finland 2005. Icomin museotyön eettiset säännöt. <https://icomfinland.fi/eettiset-saannot>. Luettu 11.10.2021.

Immonen, Visa 2007. Museokokoelmat ja historiallisen ajan arkeologian esinebiografinen tutkimusprosessi – metodologisia ja byrokraattisia havaintoja. *Kuriositeetikabi.net 2 / 2007*. <http://www.kuriositeetikabi.net>. Luettu 14.10.2021.

Kulttuuriympäristön palveluikkuna (kyppi.fi), <https://www.kyppi.fi> https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000019535 Luettu 21.10.2021.

Lagerstedt, John 2012. *Inventointiraportti Salpalinja. Sotahistoriallisten kohteiden arkeologinen inventointi 2009–2012*. Arkeologiset kenttäpalvelut, Kulttuuriympäristön hoito, Museovirasto. Kulttuuriympäristön hoito.

- Lehto-Vahtera, Johanna 2011 (toim). *Aboa Vetus & Ars Nova -museon kokoelmapoliittinen ohjelma*. Aboa Vetus & Ars Nova / Matti Koivurinnan säätio. Kokoelmapoliittinen_ohjelma_AVAN.pdf (aboavetusarsnova.fi) Luettu 27.10.2021.
- Lehtonen, Hannele & Krappala Kim 2016. *Turku II/1/3, Rettigin tontti / Aboa Vetus & Ars Nova -museon alue, Konsulinna. Arkeologinen valvonta*. Aboa Vetus & Ars Nova -museo. https://www.aboavetusarsnova.fi/files/tiedostot/AVAN_Konsulinna%20kaivausraportti%202016.pdf. Luettu 27.10.2021.
- Martiskainen, Heidi & Saloranta, Elina 2014. *Turku VIII, Kakolanrinne. Arkeologinen pelastuskaivaus 2014. Kaivausraportti*. Turun museokeskus, Turku. hae_liite.aspx (kyppi.fi) Luettu 27.10.2021.
- Museovirasto 2015. *Museoviraston kokoelmapolitiikka 2014*. Museoviraston selvityksiä 2. Museovirasto. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/kokoelmapolitiikka/-2015-02-03.pdf>. Luettu 25.10.2021.
- Museovirasto 2020. https://www.museovirasto.fi/uploads/Kulttuuriymparisto/arkeologisten_kenttatoiden_laatuohje_2020.pdf. Luettu 1.6.2021.
- Niukkanen, Marianna 2009. *Historiallisen ajan kiinteät muinaisjännökset, tunnistaminen ja suojele*. Museovirasto, Rakennushistorian osasto. hist-ajan-muinaisjaannokset.pdf (museovirasto.fi). Luettu 11.10.2021.
- Ratilainen, Tanja 2018–2019. Sähköpostiviestit ja keskustelut Turun museokeskuksen informaatioportaalin (MIP) käyttöön otosta ja sen löytöluetteloinnista Ratilainen / Helamaa vuosina 2018–2019.
- Suomen Kansallismuseo 2010. *Suomen kansallismuseon kokoelmapoliittinen ohjelma*. kokoelmapol-ohjelma-2010.pdf (museovirasto.fi). Luettu 20.10.2021.
- TAKO. <https://takoverkosto.fi/fi>. Luettu 20.10.2021.
- Turun kaupunki 2021. *Elämä Suomen vanhimmassa kaupungissa. Turun museokeskuksen kokoelmaohjelma*. Turun kaupungin julkaisu 2021. Turku. https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/turun_museokeskuksen_kokoelmaohjelma_0.pdf. Luettu 27.10.2021.
- www.aboavetusarsnova.fi/fi/kokoelmat-ja-tutkimus/arkeologinen-maaloytokokoelma. Luettu 27.10.2021.

Kirjallisuus

- Gardberg, C. J. 1966. Pyhän Hengen talo, Pyhän Hengen kirkko ja Julinin tontti. *Turun kaupungin historiallinen museo, vuosijulkaisu 1964–1965*, 3–42. Turku.
- Gamble, Clive 2004. *Archaeology: The Basics*. Routledge.
- Gonzales-Ruibal, Alfredo 2019. *An Archaeology of the Contemporary Era*. Routledge.
- Halila, Aimo 1958. *Lahden historia*. Lahden kaupunki.
- Hassinen, Esa 1999. Lahden kylä. *Nuoren kaupungin pitkä historia. Tutkimuksia Lahden menneisyydestä*, 20–37. Toim. Hannu Takala ja Hannu Poutiainen. Lahden kaupungin museo.
- Heinonen, Jouko 1999. Lahden markkinat ja torikauppa. *Nuoren kaupungin pitkä historia. Tutkimuksia Lahden menneisyydestä*, 87–100. Toim. Hannu Takala ja Hannu Poutiainen. Lahden kaupungin museo.
- Heiskanen, Merja 1995. Lahden historiallisen museon kokoelmat ja alueen identiteetti: onko museokokoelma alueensa näköinen. *Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1995*, 23–35.
- Häyhä, Heikki, Jantunen, Sari & Paaskoski, Leena 2015. *Merkitysanalyysimenetelmä*. Suomen Museoliitto, Helsinki.
- Kipfer, Barbara Ann 2007. *Dictionary of Artefacts*. Blackwell Publishing.
- Kunnas, Olli, Kuokkanen, Tiina, Mönkkönen, Riku, Perttola, Wesa & Äikäs, Tiina 2011. Sinusta jää jälki. Arkeologit tutkimassa Provinssi-rokin festivaalialuetta. *Muinaistutkija 1/2011*, 21–34.

- Macdonald, Sharon 2006. Collecting Practices. *A Companion to Museum Studies*, 81–97. Ed. Sharon Macdonald. Blackwell Publishing.
- Malina, Jaroslav & Zdenek Vašíček 1990. *Archaeology yesterday & today. The development of archaeology in the sciences & humanities*. Cambridge University Press.
- Mayne, Alan 2008. Review essay: on the edges of history: reflections on historical archaeology. *The American historical review*, Vol. 113 (1), 93–118.
- Niukkanen, Marianna 2004. *Kaupungit muinaisjäänönsinä – kaupunkiarkeologia Suomessa. Städerna som fornlämningar – stadsarkeologi i Finland*. Museovirasto / Museiverket.
- Orser, Charles, E. Jr. 1996. *A Historical Archaeology of the Modern World*. Plenum Press. New York and London.
- Poutiainen, Hannu, Anttila, Merja & Wahl, Hannu-Matti 1999. Lahden kaupattorin arkeologiset kaivaukset. *Nuoren kaupungin pitkä historia. Tutkimuksia Lahden menneisyydestä*, 114–130. Toim. Hannu Takala ja Hannu Poutiainen. Lahden kaupunginmuseo.
- Poutiainen, Hannu & Uotila, Merja 1999. Arkeologiset löydöt, asiakirjat ja kartat valottavat Lahden menneisyyttä. *Nuoren kaupungin pitkä historia. Tutkimuksia Lahden menneisyydestä*, 193–207. Toim. Hannu Takala ja Hannu Poutiainen. Lahden kaupunginmuseo.
- Repo, Päivi. 2016. *Lahden torikaivausten 2013 miestenpukujen ja muiden tekstiileiden elinkaari*. Lahden kaupunginmuseon tutkimuksia 33. Toim. Hannu Takala. Lahden kaupunginmuseo, Lahti.
- Salminen, Elina 2011. *Monta kuvaa menneisyydestä. Etnologinen tutkimus museokokoelmien yksityisyydestä ja julkisuudesta*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Seppänen, Liisa 2012. *Rakentaminen ja kaupunkikuvan muutokset keskiajan Turussa. Erytistarkastelussa Åbo Akademin päärakennuksen tontin arkeologinen aineisto*. Turun yliopisto, Turku.
- Taavitsainen, Jussi-Pekka 1999. Historiallisen ajan arkeologia tieteenalana ja antikvaarisena toimintana. *Historiallisen ajan arkeologian menetelmät, seminaari 1998*, 6–14. Toim. Marianna Niukkanen. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 20, Museovirasto, Helsinki.
- Takala, Hannu 2010. *Karjalan museot ja niiden tuhoutuminen talvi- ja jatkosodassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Takala, Hannu 2012. Sortavalan, Käkisalmen ja Viipurin museoiden esihistorialliset kokoelmat. *Suomen museo 2012*, 5–34.
- Valonen, Niilo 1958. Grävningfynden i det gamla Åbo 1952–1953. *Åbo stads historiska museum, årsskrift 1956–1957*, 9–107. Åbo.